

varmuuden ja vastaa tutkimuskysymyksiinsä hyvin varovaisesti. Rohkeampiakin tulkintoja lähteiden antaman kuvan perusteella olisi voinut mielestäni tehdä.

Kaiken kaikkiaan Jyrki Knuutilan pyhää Olavia koskeva tutkimus vakuuttaa perusteellisuudellaan ja yksityiskohtaisuudellaan. Hän on käyttänyt runsaasti kvantitatiivisia menetelmiä Olavin kunnioituksen kartoittamiseen, mikä on yhtäältä tehnyt tutkimuksen hyvin läpinäkyväksi, mutta toisaalta paikoitellen vaikealukuiseksi. Taulukoiden ja niiden perinpohjaisen erittelyn sijaan yleisemmät pohdinnat kultin käytöstä ja käytännöistä ovatkin tutkimuksen herkullisinta antia. Knuutilan valitsema lähestymistapa on paitsi tuonut käiken saatavilla olevan lähdeaineiston lukijan tietoon, myös aiheuttanut jonkin verran toistoa tekstiin. Toisaalta tämänkaltaisessa lähestymistavassa toistoa ei voida täysin välttää, mikäli aineisto halutaan esittää tarkasti ja lähdekriittisesti, kuten Knuutila on tehnyt.

EVA THÖLIX
TEOL. MAIST., HELSINKI

MARIKA RÄSÄNEN, REIMA VÄLIMÄKI JA MARJO KAARTINEN (TOIM.)

Turun tuomiokirkon suojissa: Pohjoinen hiippakuntakeskus keskiajan ja uuden ajan alun Euroopassa. Historia mirabilis 8. Turku: Turun historiallinen yhdistys 2012. 267 s.

Turku oli keskiajalla ja uuden ajan alussa merkittävä maallisen ja hengellisen vallan, talouden ja kulttuurin keskus. Marika Räsänen, Reima Välimäen ja Marjo Kaartisen toimitama teos *Turun tuomiokirkon suojissa: Pohjoinen hiippakuntakeskus keskiajan ja uuden ajan alun Euroopassa* sisältää kymmenen artikkelia,

jotka kaikki käsittelevät Turku hie- man eri näkökulmista. Kokoelma on luonteeltaan monitieteinen: kirjoittajat edustavat niin historian eri aloja kuin arkeologiaakin. Teos liittyy Turun seudun osaksi eurooppalais- ta kontekstia ja tarjoaa myös tulkin- toja siitä, miten kuva historiallisesta Turusta on muotoutunut ja vaikut- tanut nykyajan historiakuvaan. Se tarjoaa tietoa ja uusia näkökulmia paitsi tutkijoille myös muille aihees- ta kiinnostuneille: vaikka artikkelit pohjautuvat kirjoittajien omiin tutki- muksiin, teos on varsin yleistajuinen.

Teos jakautuu temaattisesti kol- meen osaan, joista ensimmäinen ”Kirkon, hallinnon ja talouden ku- koistus” käsittelee kulttuurisia ja ta- loudellisia kysymyksiä. Toinen osa, ”Kaupunkielämän tilat ja rajat” kar- toittaa arkielämään liittyviä kysy- myksiä oikeuslähteiden ja arkeolo- gian kautta. Kolmas osa ”Muistettu, tuhoutunut ja keksitty menneisyys” puolestaan tarkastelee Turku histo- riakulttuurin näkökulmasta pohtien muun muassa, kuinka kuvaa mene- neestä luodaan myöhemmille su- kupolville.

Teoksen avaa Tuomas Heikki- län artikkeli, joka käsittelee Turku keskiaikaisena kirjallisen kulttuurin keskuksena. Heikkilä ja hänen tut- kimusryhmänsä ovat viime vuosi- na keskittyneet kirjallisen kulttuurin kysymyksiin ja artikkeli tarjoaa nä- kökulmia näihin tutkimustuloksiin. Heikkilä korostaa, miten turkulai- nen kirjallisuus oli osa laajempaa eurooppalaista kulttuuria. Hän esit- telee toisaalta kotimaista kirjatu- antoa, josta esimerkkinä mainitta- koon pyhän Henrikin legenda. Toi- saalta Heikkilä muistuttaa, että Suo- men oloissa tuontikirjallisuudella oli olennaisen tärkeä merkitys, mikä korostui etenkin ennen oman kirja- tuotannon syntyä. Artikkeli valottaa turkulaisen käsikirjoitustuotannon ja kaupan kehitystä ja tarjoaa kiinnos- tavan näkökulman keskiajan opilli- seen kulttuuriin.

Heikkilän aihetta sivuaa myös ko- koelman toinen artikkeli, joka käsit-

telee Naantalin luostarin asiakirja- tuotantoa. Artikkelissaan Villa Wal- ta tarkastelee sitä, miten luostarissa laadittiin asiakirjoja ja mitä asiakirja- tuotannosta ylipäätään voidaan tie- tää. Turun ohella Naantalin luosta- ri oli keskiaikaisen Suomen tärkein kirjoituskeskus. Siinä missä Heikki- län artikkeli keskittyy kirjallisiin teks- teihin (liturgiset tekstit, kirjallisuus), Walta tarkastelee pelkästään asia- kirjoja ja niiden laatimiseen liittyviä käytäntöjä. Tekstit täydentävät toisi- aan, sillä Heikkilän artikkeli luo yleis- kuvan, Walta taas pureutuu tarkem- min yhden tietyn yhteisön asiakirja- tuotantoon. Näin saadaan kuva siitä, millaisessa roolissa kirjoitetut asiakir- jat olivat luostariyhteisön elämässä.

Asiakirjojen kautta Turun alueen keskiaikaa lähestyy myös Kirsi Sa- lonen, joka tarkastelee Vatikaanis- sa käsiteltyä, turkulaiseen virantäyt- tökysymykseen liittyvää oikeusta- pausta. Artikkeli havainnollistaa si- tä, miten keskiaikaisessa Turussakin oltiin länsimaisen kirkollisen oikeu- denkäytön piirissä. Tapauksen kaut- ta Salonen analysoi eurooppalaisen oikeuskäytännön tuntemusta Turus- sa ja sitä, miten tietoa osattiin hyö- dyntää omien etujen ajamiseen ja puolustamiseen. Kyseessä ei siis ol- lut vain hierarkkinen vallankäyttö yl- häältä alaspäin, vaan myös yksittäis- ten ihmisten mahdollisuus vaikuttaa olosuhteisiinsa Euroopan reuna-alu- eillakin.

Ensimmäisen osan viimeisessä artikkelissa Suviaanna Seppälä sel- vittää Turun piispan taloudellista asemaa keskiajalla sekä reformaati- on tuomia muutoksia piispan ase- maan. Seppälä käy seikkaperäises- ti läpi, millaista omaisuutta piispalla oli käytössään ja mistä omaisuus oli peräisin. Kiinnostavalla tavalla ana- lysoidaan esimerkiksi sitä, millaisina tuotteina piispalle maksettiin veroa ja miten tämä vaihteli alueittain.

Teoksen toisessa osassa siirry- tään yhteiskunnan koulutetun elii- tin parista tavallisen kaupunkiväes- tön elämään. Sekä Riitta Laitisen et- tä Satu Lidmanin artikkelit hyödyn-

tävät oikeudellisia lähteitä, Turun raastuvanoikeuden pöytäkirjoja. Laitinen tarkastelee kaupungista karkottamista rangaistuksena 1600-luvun Turussa. Keskiössä ovat etenkin irtolaisväestö ja varkaat. Artikkelit havainnollistaa kiinnostavasti sitä, miten uuden ajan alun kaupunkikulttuurissa pyrittiin vaikuttamaan kaupungin väestöpohjaan. Sosiaalisen sääätelyn avulla määriteltiin, millaista väkeä kaupungissa sai asua. Hierarkioiden merkitys näkyy Laitisen käsittelemissä aineistoissa selvästi: karkotusrangaistusta käytettiin etenkin alempien kansankerrosten rangaistusmuotona.

Vastaavasti Lidman pohtii perusteellisesti seksuaali- ja siveysrikkosia sekä maallisen oikeuden näistä antamia rangaistuksia. Sekä Laitinen että Lidman keskittyvät erityisesti uuden ajan alkuun, koska tältä ajalta lähteitä on paremmin saatavilla. Lidman analysoi ansiokkaasti sitä, miten käsitykset kielletystä ja sallitusta seksuaalisuudesta muuttuvat eri aikoina. Uuden ajan alussa seksuaalisuuden kontrollointi koettiin yhteiskunnallisesti tärkeänä. Lidman osoittaa, että rangaistuskäytäntö oli sukupuolittunutta: naisten oli vaikea saada oikeutta itselleen esimerkiksi raiskaustapauksissa ja naisten siveysrikkomuksiin suhtauduttiin huomattavasti ankarammin kuin miesten. Lidman korostaa, että uuden ajan alussa myös molempipuoliseen haluun perustuva, mutta yhteiskunnan näkökulmasta tuomitava seksuaalinen aktiivisuus katsottiin rangaistavaksi siinä missä seksuaalinen väkivaltaakin.

Kokoelman toisen osan loppuksi arkeologi Auli Bläuer vertailee kirjallisten lähteiden ja arkeologisen aineiston antamaa kuvaa eläimistä keskiajan ja uuden ajan alun Turussa. Hän keskittyy lajeihin, joiden roolista kirjalliset ja arkeologiset lähteet antavat hyvin erilaisen kuvan: hevosiin, koiriin, kissoihin ja turkiseläimiin. Bläuer osoittaa, että lähteiden avulla voidaan tehdä johtopäätöksiä esimerkiksi siitä, millaisia

eläimiä kaupungissa oli ja miten niitä hyödynnettiin. Esimerkkinä mainittakoon hevonen, jonka käytöstä Turussa Bläuer on löytänyt varsin runsaasti kirjallisia mainintoja, mutta vain niukasti arkeologista aineistoa. Vastaavasti koiria ei juuri mainita kirjallisissa lähteissä, mutta arkeologisten löytöjen perusteella niitä on ollut Turussa runsaasti.

Teoksen kaksi ensimmäistä osaa keskittyvät Turun menneisyyteen historian tutkimuksen ja arkeologian näkökulmasta. Viimeinen osa lähestyy aihetta hieman eri tavalla. Osan aloittaa Tuija Tuhkasen artikkeli Turun tuomiokirkon tuhoutuneista saarnatuoleista. Tuhkanen pyrkii selvittämään kirjallisten lähteiden ja vertailumateriaalin avulla, millaisia Turun tuomiokirkon saarnatuolit olivat ennen 1800-lukua. Eriytyisen kiinnostavasti Tuhkanen analysoi sitä, miten reformaation myötä perinteinen lahjoitusten tekeminen kirkolle sai uusia muotoja. Kun alttarien rakennuttaminen ja pyhimysten kunniaksi lahjoittaminen väistyivät, varakkaat henkilöt saivat näkyvyyttä ja arvostusta lahjoittamalla kirkkoihin esimerkiksi näyttäviä saarnatuoleja. Tuhkanen keskittyy erityisesti kahteen lahjoittajaan: Henrik Flemingiin ja Petter Thorwösteen. Jälkimmäisen rahoittama saarnatuoli säilyi kirkossa aina Turun paloon (1827) saakka.

Kokoelman viimeiset artikkelit lähestyvät Turun menneisyyttä historiakulttuurin näkökulmasta. Reima Välimäki esittelee Hilda Huntuvuoren 1920- ja 1930-luvulla kirjoittamia Turun varhaiskeskiaikaan sijoituvia historiallisia romaaneja. Välimäki osoittaa, miten Huntuvuoren kuva keskiajasta heijastelee kirjoitusajansa käsityksiä ja ihanteita ja miten ne osaltaan olivat rakentamassa nationalistista historiakuvaa. Välimäki kommentoi myös teosten mahdollista vastaanottoa ja laajempaa vaikutusta: kiinnostavasti hän mainitsee, että Huntuvuoren romaaneja luettiin muun muassa Rauman seminaarissa. Siellä ne ovat voineet

vaikuttaa tulevien opettajien käsitykseen Suomen keskiajasta. Vastaavasti Hannu Salmi käsittelee historiallisen Turun roolia elokuvissa. Ihmistien historiakuva ja kulttuurinen muisti eivät saa rakennusaineitaan pelkästään historian tutkimuksen tuloksista vaan yhtä lailla taiteesta ja muista kulttuurimuodoista. Tästä syystä myös tutkijoiden on tärkeää huomioida se, mitä tapahtuu akateemisen maailman ulkopuolella.

Teoksen artikkelit edustavat useita eri aloja ja tutkimusaiheita, joita yhdistää sama maantieteellinen fokus, Turun kaupunki. Tietyssä mielessä Turku onkin kokoelman ainoa yhdistävä tekijä. Temaattisesti kirja on jossain määrin hajanainen, sillä käsiteltävät aiheet ovat keskenään erilaisia ja yksittäiset artikkelit teemoiltaan hyvin spesifejä. Niiden tulokset eivät välttämättä ole sellaisenaan yleistettävissä, olkoonkin, että kautta teoksen kulkee ajatus siitä, että elämä keskiajan ja uuden ajan alun Turussa noudatteli länsieurooppalaisen kulttuurin käytäntöjä. Turku siis asetetaan eurooppalaiseen kontekstiin. Tämä näkyy esimerkiksi eurooppalaisten käytäntöjen vaikutuksessa turkulaisten elämään, kaupankäyntiin ja kirjalliseen kulttuuriin. Teoksen tarkoituksena ei ole luoda yleiskuva Turun historiasta läpi keskiajan ja uuden ajan alun, eikä se tällaista myöskään tarjoa. Sen sijaan se tarjoaa välähdyksiä tiettyihin ilmiöihin ja pisteisiin Turun historiassa. Tällaisena se palvelee sekä tutkijoita että suurta yleisöä.

LEENA ENQVIST
TEOL. MAIST., HELSINKI